

УДК 37001.9:502.1(477.73)Яната

DOI: <https://doi.org/10.54662/veresen.3.2024.17>

Ольга Волос,

ORCID iD 0000-0002-6400-7645

кандидат історичних наук, доцент
кафедри філософії освіти, теорії й
методики суспільствознавчих предметів
Миколаївський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти
вул. Адміральська, 4-а, 54001, м. Миколаїв, Україна
olha.volos@moippo.mk.ua

МИКОЛАЇВСЬКИЙ ПЕРІОД НАУКОВО-ПРОСВІТНИЦЬКОЇ АКТИВНОСТІ ОЛЕКСАНДРА ЯНАТИ

У науково-публіцистичній статті на основі широкого кола джерел простежено процес нагромадження і поширення у просторово-часовому вимірі природничих знань серед місцевого населення миколаївського краю на початку ХХ століття.

Уперше акцентовано на вагомих результатах науково-дослідної роботи Олександра Алоїзовича Янати (1888–1938) на початку становлення професійної кар'єри молодого вченого, що пов'язана з Миколаївщиною.

Докладно розглянуто його діяльність як організатора й активного діяча Миколаївського товариства любителів природи (далі – Товариства), ініціатора видання регіонального природничого журналу, активного учасника науково-популярних заходів, що проводили члени миколаївського наукового осередку. З'ясовано організаційно-просвітницьку роль Олександра Янати в екскурсійній діяльності Товариства, популяризації природничих мандрівок серед громадськості краю.

Ключові слова: екскурсійна діяльність; науково-просвітницька активність; наукове товариство; природниче видання; Олександр Яната.

© Волос О. В., 2024

Вступні зауваги. Для краян і особливо для миколаївців знаменним є той факт, що свою наукову діяльність українського вченого наш земляк – Олександр Алоїзович Яната (1888–1938 рр.) розпочав у Миколаєві та заявив про себе як славетний український захисник природи рідного краю, талановитий учений-ботанік, педагог і громадський діяч. Він зробив помітний внесок у розвиток природничого краєзнавства й охорони природного середовища на Миколаївщині. Саме Олександр Яната на початку ХХ століття став одним з організаторів та активних діячів Миколаївського товариства любителів природи, яке відіграло особливу роль в об'єднанні місцевої інтелігенції, що прагнула нести науково-просвітницькі ідеї в народні маси. Енергійно

сприяв виданню миколаївського журналу «Природа» друкованого органу Товариства, що виходив протягом 1910–1916 років. Різносторонній характер наукових досліджень О. А. Янати, багатогранна просвітницька діяльність уможливило поставити його ім'я на один щабель з іменами авторитетних учених, видатних громадських діячів і педагогів України.

В умовах великого вторгнення сусідньої держави та війни, що нав'язав Україні російський агресор, громадськість Миколаївщини не мала змоги у 2023 році гідно відзначити 135-річчя з дня народження видатного науковця О. А. Янати та вшанувати його пам'ять у 85-ті роковини з дня смерті у советському таборі для політичних в'язнів.

Актуальність. Нині в умовах воєнного сьогодення важливу роль відіграє розуміння величини втрати як людського, так і природного ресурсу, відновлення яких потребуватиме в майбутньому значних зусиль. Без знань про природне середовище, розуміння особливостей конкретного регіону неможливо відновити й розвинути перспективи життя людини в довіллі. Понад сто років тому молодий миколаївський дослідник природи О. А. Яната став «... фундатором агроекологічного напрямку в ботаніці та екології» (Вергунов В. А., 2022, с. 77), звернувши увагу місцевої громадськості на необхідність гармонійного співіснування людини й природи та доцільність раціонального використання природних ресурсів краю. Нині вивчення й збереження природного середовища, про що дбав у минулому наш земляк О. А. Яната, особливо гостро постає в умовах великої російсько-української війни та в період відновлення навколишнього середовища. Його наукові напрацювання щодо поширення природничих знань серед краян є доречними й нині.

Учений-просвітник належить до когорти непересічних служителів української науки, завдяки йому природниче краєзнавство – знання про минуле й сьогодення рідної землі стало необхідною умовою особистої участі краян в її розбудові, позаяк рідний край – жива, життєдіяльна частка великого світу України.

Мета і завдання статті. Мета – науково-історичний аналіз миколаївського періоду життєдіяльності О. А. Янати, актуалізація вагомих досліджень науковця з природи краю, висвітлення наполегливих пошуків ученого щодо організації ефективної системи популяризації наукових знань про природне довілля, визначення ролі природознавця в процесі створення й функціонування наукового товариства аматорів природи в Миколаєві.

Для досягнення мети визначені такі **завдання**: дослідити доволі продуктивний період науково-дослідної активності й просвітянської діяльності молодого вче-

ного, що тісно пов'язаний із рідним краєм – Миколаївщиною; з'ясувати вплив дослідника-практика на формування наукового середовища в Миколаєві, активними учасниками якого були відомі містяни – члени родини, друзі й однодумці Олександра Янати, завдяки яким Миколаїв став відомим на Півдні центром природничих досліджень і популяризації знань на початку ХХ століття.

Виклад основного матеріалу. У процесі підготовки статті проаналізовано чимало матеріалів і публікацій, присвячених Олександру Янати. Слід зазначити, що інтерес до особистості науковця після його реабілітації в 1964 році дослідники виявили не відразу. Напевно однією з перших публікацій є стаття В. Г. Сарбея «Один з фундаторів української радянської науки: (з приводу архівної знахідки про О. А. Янату)» (Сарбей В. Г., 1969, с. 32–37). Серед досліджень, присвячених ученому, що опубліковані починаючи з 80-х років ХХ століття варто зазначити Н. І. Околітенко. Учена оприлюднила чимало матеріалів про видатного ботаніка (Околітенко Н. І., 2015, с. 32–37.). Окремі напрями діяльності та творчі надбання О. А. Янати розкрили у своїх публікаціях В. Є. Борецько (1995), В. А. Вергунов (2022), А. А. Коробченко (2001), К. М. Ситник (2010) та інші дослідники. На межі ХХ–ХХІ століть на регіональному рівні опубліковано чимало краєзнавчих розвідок, присвячених видатному землякові, зокрема В. П. Бойченка (2011), Г. К. Веденеєвої (2015), Н. Д. Колосовської (1999, 2000, 2015), В. П. Шкварця (2004) та інших.

Олександр Яната, зростаючи в родині знаного в Миколаєві садівника Алоїза Францевича Янати, ще в дитинстві захопився спочатку ентомологією, а потім ботанікою та почав збирати гербарії в передмісті Миколаєва. У студентські роки, під час літніх канікул, він постійно досліджував флору рідного краю. Наполеглива дослідницька діяльність молодого науковця протягом першого десятиріччя ХХ століття мала результат, були зібрані та системати-

зовані великі колекції рослин і комах Миколаївщини, на основі яких надруковані його перші наукові праці: у 1909 році «Нові дані про флору околиць м. Миколаєва» (Яната О. А., 1909), у 1910 – «Фауна метеликів околиць м. Миколаєва» (Яната О. А., 1910). Окрім того, у 1910–1912 роках науковець опублікував декілька випусків «Програми ботанічних екскурсій в околицях м. Миколаєва» (Яната О. А., 1910, 1911, 1912), а згодом ґрунтовне дослідження у співпраці з О. С. Дойчем «Фенологічна характеристика рослинних формацій околиць м. Миколаєва Херсонської губернії» (Яната О. А., Дойч О. С., 1914). Усі згадані дослідження науковця дбайливо зберігають у фондах Миколаївської обласної універсальної наукової бібліотеки (Жевнер В. М., 2009). Серед них і перша робота українською мовою, надрукована в 1912 році у «Збірнику Природо-Технічної Секції Українського Наукового Товариства», що була підготовлена у співпраці з дружиною Наталею Тихонівною Осадчою-Яната (Яната О. А., 1912).

Досліджуючи природу рідного краю, науковець О. Яната активно проводив просвітницьку роботу, а саме організував екскурсії для учнів місцевих шкіл і всіх охочих, кого цікавила неповторність унікальної фауни й флори Степового Побужжя. Саме в 1907 році під час прогулянки передмістям Миколаєва в О. А. Янати та його однодумців П. В. Крижевського та А. П. Сапожнікова, які також досліджували природне середовище краю, зародився намір заснувати в місті Товариство любителів природи (Устав Николаевского общества любителей природы, 1909 – далі Статут товариства). Обмірковуючи Статут товариства, проект якого затвердили 26 жовтня 1908 року, ініціатори його створення визначили завдання, серед яких зазначили, що особливо нагальним є виховання любові до природи рідного краю серед якомога найбільшої кількості оточення людей. «Це завдання важко виконати серед дорослих людей, їх інтереси та характер вже сформовані, пройшов період безтурботної юності.

Інша справа – молоде покоління. Тут – саме підґрунтя, на якому насіння любові до природи може пустити міцне коріння...» (Чернишев К., 1913, с. 36).

Перші Загальні збори Миколаївського товариства любителів природи відбулися в залі міської думи. Інтелігенція міста підтримала ідею створення наукового природничого осередку та активно долучилася до Товариства. З самого початку його членами стали 54 особи. Створене восени 1908 року Товариство об'єднало всіх охочих містян, які прагнули вивчати природу краю, популяризувати природничо-історичні знання про землю своїх батьків, сприяти розвитку інтересу й любові серед місцевого населення до природи взагалі та надавати допомогу школам у викладанні природознавства (Колосовська Н. Д., 1999). Викладачі природничих предметів у школах Миколаєва мали змогу використовувати на уроках різні експонати, колекції, наочні прилади, що належали Товариству та проводити заняття спільно з його науковцями. Через співпрацю з навчальними закладами міста члени Товариства активно залучали до природничих заходів молоде покоління, сприяли формуванню його світогляду на основі наукових засад.

Згодом назагал членів Товариства було 158 осіб, серед них добре відомі своїми благодійними справами в Миколаєві: М. М. Аркас, П. В. Крижевський, М. П. Леонтович, В. В. Рюмін, А. П. Сапожніков, В. І. Сапожнікова, Е. П. Францов, А. Ф. Яната та інші. Про справи Товариства в Миколаєві та окремих відділень О. А. Яната неодноразово сповіщав на сторінках періодичних видань України (Яната О. А., 1911, с. 114–116).

Діяльність Товариства була різноплановою, про що свідчить робота секцій: зоології, ботаніки, фізики та геології, шовківництва, фотографії, які почали діяти відразу в перший рік і для яких культурно-просвітницький напрям був провідним. Це можна відстежити на прикладі роботи секції фізики, для членів якої пріоритетними були три основні завдання: 1) популяри-

зація знань з астрономії, метеорології, фізики, хімії та фотографії; 2) виготовлення фізичних приладів для музею Товариства; 3) самоосвіта.

Популяризація серед містян природничих теоретичних і практичних знань було найважливішим напрямом просвітницької діяльності Товариства. Формат поширення теоретичних знань був різноплановий. Передусім – це природничі екскурсії, відвідини музеїв, подорожі до маєтків відомих землевласників краю: Бурбе, Богомолова, Гуле, Фальц-Фейна та інших. А також доповіді з природознавства, з якими виступали члени відповідних секцій на Загальних зборах Товариства. Лекції виголошували два рази на місяць у недільні дні.

З історичних джерел відомо, що особливо популярними серед миколаївців стали екскурсії на природу. Так, протягом 1908 року члени Товариства провели 26 екскурсій, із них 4 – для малечі. Це були природничі мандри передмістям Миколаєва до Богоявленська, Варварівки, Горохівки, Коренихи, Тернівки, в Ліски, Червону, на Стрілку. А також віддалені подорожі – на пасіку Богомолова, Бузькі пороги, в Асканію-Нову та інші. Екскурсійна діяльність Товариства серед жителів міста мала успіх. Період природничих походів тривав щорічно з весни до першого вересня. Охочі мандрувати рідним краєм записувалися заздалегідь. Групи формувалися доволі великі: найбільше – 84 екскурсанти, найменше – 30. У середньому кількість учасників кожної прогулянки на природу сягала 50 осіб. Набуті теоретичні знання під час природничих походів закріплювали на практичних заняттях із ботаніки, які проводив О. А. Яната, а також його товариші-однодумці О. С. Дойч і П. В. Крижевський. З ентомології практику проходили під керівництвом К. А. Чернишова. До таких навчань було залучено понад 30 учнів місцевих навчальних закладів. Усе зібране на екскурсіях під час практичних занять упорядковували, систематизували, воно стало основою для майбутнього музею Товариства. Усього зібрали та визна-

чили 576 видів рослин, до 300 видів комах і до 60 екземплярів плазунів. Екскурсійна практика Товариства сприяла дослідженню природних та історичних явищ в окремих районах півдня України, допомагала сконцентрувати набуті теоретичні й практичні знання внаслідок поглибленого вивчення об'єктів із різних галузей науки й постійно розширяти діапазон пошукової роботи. Значну увагу під час екскурсій приділяли проблемам охорони довкілля. Окрім того, члени Товариства практикували публічне читання лекцій на природничу тематику. Олександр Алоїзович Яната неодноразово виступав із доповідями як перед колегами, так і перед містянами – любителями природи. За результатами дослідження передмістя Миколаєва він підготував і запропонував лекцію, у якій докладно звернув увагу на те, що поблизу міста зростає майже 820 видів рослин, деякі з них продемонстрував у вигляді екземплярів зібраного гербарію. Нині одна з колекцій рослин, яку зібрав науковець Яната в передмісті Миколаєва, зберігається у фондах Миколаївського обласного краєзнавчого музею.

У широкій просвітницькій діяльності Товариство значну увагу приділяло дітям. Популярною формою спілкування з дитячою аудиторією були спеціальні «Дитячі читання», під час яких у зрозумілій і захопливій формі дітей ознайолювали з основами наук про природу, розвивали в них інтерес та формували любов до батьківської землі. Тематику читань для малих слухачів запропонували різнопланово: «Як люди навчилися читати», «Небо і зірки», «Життя в каплі води», «Рослини-дармоїди», «Серед снігів і вічної криги», «Підводне царство» тощо (Колосовська Н. Д., 2015, с. 53).

Секцію ботаніки очолював Алоїз Францевич Яната, батько Олександра Янати. У Товаристві вони працювали разом, і син завжди відчував його підтримку. Яната старший завжди охоче ділився з усіма зацікавленими своїм досвідом як досвідчений квітникар і садівник. На сторінках миколаївських газет того часу доволі часто можна побачити оголошення про продаж із саду

А. Ф. Янати дерев і кущів, оранжерейних та кімнатних рослин згідно з безплатними каталогами.

На засіданнях секцій Товариства Алоїз Францевич Яната також виступав із різними доповідями: «Про хутірське господарство», «Дикі птахи – вірні друзі людини», «Про збитки від короїда та боротьбу з ним». На одному із засідань члени ботанічної секції А. Ф. Яната та П. Ф. Павлова подали до розгляду інформацію «Про врегулювання догляду за вуличною рослинністю» та запропонували своє бачення захисту вуличної рослинності міста. Серед причин втрати зеленої окраси міста доповідчі називали недогляд за деревами, неправильне й часте їх обрізування. Окрім того, у зверненні до управи міста вони запропонували запровадити для містян правила поводження у збереженні насаджень, а саме: 1) обов'язкове насадження дерев власниками будинків; 2) правильний догляд за ними; 3) обрізку дерев проводити під наглядом досвідчених садівників спеціальної служби міської управи, рівень знань яких повинна перевіряти садова комісія Товариства любителів природи; 4) брати спеціальний дозвіл на проведення обрізки дерев; 5) члени Товариства за згодою з міською управою мали відстежувати виконання мешканцями міста запропонованих настанов (Веденєєва Г. К., 2015, с. 23). Оскільки за зелені насадження в місті зазвичай ніхто не відповідав, члени секції ініціювали упровадити в Миколаєві посаду садівника, до обов'язків якого мав входити нагляд за вуличною й дворовою рослинністю міста.

Родина Янати активно займалася питанням виділення землі під закладення ботанічного саду в Миколаєві. Проєкт саду розробив науковець П. В. Крижевський у співпраці з членами ботанічної секції (Нижник С., 2023, с. 171). У саду члени Товариства планували проводити ботанічні дослідження, вирощувати різні рослини, як технічні, так і лікарські, організовувати для городян та гостей міста екскурсії ознайомчого характеру, основний зміст яких інформативно-пізнавальний. На превеликий жаль,

у період з 1910 до 1912 років невелику ділянку землі Товариству виділили лише в тимчасове користування, тому реалізувати проєкт згідно з задумом не вдалося. Замість вирощування лікарських рослин у саду О. А. Яната, спільно з П. В. Крижевським і О. С. Дойчем, зібрали спеціальний гербарій лікарських рослин околиць Миколаєва, який представили спочатку в ботанічному відділі виставки Товариства в 1912 році, а наступного року на першій міській весняній виставці. Дослідники визначили та зібрали 193 види рослин, колекцію супроводили назвами українською мовою та описом їхніх властивостей. За результатами дослідження науковець опублікував статтю про лікарські рослини краю та можливість їх культивування (Яната О. А., 1913, с. 80–83).

Виставкова діяльність членів Товариства була популярною серед миколаївців. Виставки збирали тисячі відвідувачів і тривали протягом тижня. На них демонстрували цікаві експонати, серед яких були й такі, які відігравали важливу роль у формуванні духовності, сприяли розширенню уявлень й усвідомленню ставлення до навколишнього світу (Колосовська Н. Д., 2000). Окрім того, під час проведення таких публічних заходів практикували лекційні виступи членів Товариства. На одному із них Олександр Алоїзович Яната виголосив доповідь «Народна творчість у науковій та прикладній ботаніці», яка зацікавила багатьох відвідувачів і згодом науковець опублікував її в місцевому журналі «Природа» (Яната О. А., 1910).

Активно співпрацював із редколегією миколаївського журналу «Природа» О. А. Яната і став одним із засновників видання. На шпальтах часопису науковець висловив свої міркування щодо завдань журналу, серед яких важливим уважав науково-популярний зміст публікацій, особливо регіонального характеру. Природниче видання започаткували в 1910 році та видавали коштом Товариства. Перше згадування про вихід нового в місті журналу «Природа» з'явилося в «Николаевской газете» за

21 травня того ж року.

Згідно з замовленнями Товариства, О. А. Яната доволі часто друкував у журналі розроблені програми проведення ботанічних екскурсій околицями Миколаєва, зразки бланків фенологічних спостережень у межах краю, рекомендації щодо їх організації, а також результати здійснених наукових досліджень. Часопис став посередником в організації фенологічних спостережень на місцях через співпрацю кореспондентів із навколишніх сіл, головним чином землевласників, які господарювали в різних умовах з урахуванням особливостей ґрунтів і рельєфу конкретної місцевості. До спостережень залучали освітян регіону, яким також надсилали бланки для запису отриманих даних. У статтях журналу «Природа» читачів приваблював докладний науковий опис довкілля Миколаївщини та можливість отримати поради щодо ведення сільського господарства в умовах степового краю.

Висновки. За результатами аналізу широкого кола джерел можемо стверджувати, що миколаївський період наукової й просвітницької діяльності О. А. Янати був продуктивним і сприяв процесу нагромадження та поширення природничих знань серед краян на початку ХХ століття.

Установили, що науковець був одним із перших, хто розпочав системно й

докладно досліджувати природне середовище Миколаївщини та став ініціатором ефективного використання агроекологічного потенціалу степової зони України.

З'ясували роль ученого у просуванні й становленні природничо-просвітянської справи на теренах південного краю та визначенні ефективних напрямів такої роботи серед місцевого населення.

Зазначили активну природничу діяльність науковця, що сприяла згуртуванню в Миколаєві дослідників природи й творенню наукового середовища на теренах краю, що вплинуло на формування реноме міста як центру наукових природничих досліджень і широкої популяризації знань про довкілля на початку ХХ століття.

Перспективи дослідження. Надалі є сенс дослідити та проаналізувати діяльність членів родини О. А. Янати щодо збереження природного довкілля краю, особливо звернути увагу на садівничу справу Алоїза Францовича Янати, який своєю працею сприяв озелененню рідного міста Миколаєва. У зв'язку з тим, що значна частка матеріалів про життєдіяльність родини Янати в Миколаєві достеменно не досліджена, є потреба у висвітленні ще однієї зі сторін багатогранної діяльності видатного українця Олександра Алоїзовича Янати та його родини на благо своєї рідної землі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бойченко В. Олександр Яната: вчений, громадянин і зек / В. Бойченко // Три зошита: вибр. ст. та поезії / В. Бойченко. – Миколаїв, 2011. – С. 183–188.
2. Борейко В. Трагічна доля лідера українських природоохоронців: Деякі штрихи з біографії Олександра Алоїсовича Янати. / В. Борейко // Рідна природа. – 1995. – № 3/4. – С. 65–66.
3. Веденеєва Г. К. Пам'яті видатного вченого – нашого земляка, засновника Миколаївського товариства любителів природи – Олександра Алоїзовича Янати / Г. К. Веденеєва // Видатний діяч збереження природи Олександр Алоїзович Яната: до 125-річчя від дня народження: збірник / Централізована бібліотечна система для дорослих м. Миколаєва; Міський центр екологічної інформації та культури бібліотеки філіалу №2; уклад. І. Б. Чернова. – Миколаїв : видавець Торубара В. В., 2015. – Ч. 2. – 114 с. – (Серія «Зелені сторінки історії Миколаївщини»). – С. 18–36.
4. Вергунов В. А. О. А. Яната – визнаний Український учений-аграрій, перший головний редактор «Вісника сільськогосподарської Науки» (1888–1938) / В. А. Вергунов

// Вісник аграрної науки. – 2022, №12 (837). – С. 73–79. – Режим доступу: https://web.archive.org/web/20230127003322id_/https://agrovisnyk.com/pdf/ua_2022_12_10.pdf

5. Жевнер В. М. Книги та дослідження фундатора ботанічної науки О. А. Янати з фондів Миколаївської обласної універсальної бібліотеки ім. О. Гмирьова (до 120-річчя від дня народження) / В. М. Жевнер // Збережемо для нащадків: матеріали І Миколаївських міських екологічних читань: до 100-річчя Миколаївського товариства любителів природи. – Миколаїв, 2009. – С. 21–24.

6. Колосовська Н. Д. Експурсійна діяльність та популяризація науки в Миколаївському товаристві аматорів природи (1908–1917 рр.) / Н. Д. Колосовська // Видатний діяч збереження природи Олександр Алоїзович Яната: до 125-річчя від дня народження : збірник / Централізована бібліотечна система для дорослих м. Миколаєва; Міський центр екологічної інформації та культури бібліотеки філіалу №2; уклад. І. Б. Чернова. – Миколаїв : видавець Торубара В. В., 2015. – Ч. 2. – 114 с. – (Серія «Зелені сторінки історії Миколаївщини»). – С. 48–56.

7. Колосовська Н. Д. Миколаївське товариство аматорів природи: організація і напрямки діяльності (1908–1917 рр.) / Н. Д. Колосовська. – Миколаїв, 1999. – 21 с.

8. Колосовська Н. Д. Роль товариства аматорів природи у громадському житті Миколаєва (1908–1917 роки) / Н. Д. Колосовська // Вересень. – 2000. – № 3–4. – С. 43–46.

9. Коробченко А. А. Науково-педагогічна та просвітницька діяльність Олександра Янати. Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / А. А. Коробченко; АПН України, Інститут педагогіки. – К., 2001. – 209 с.

10. Нижник Світлана. Науково-організаційна діяльність П. В. Крижевського (1873–1923) для потреб природознавства на українських землях (до 150-річчя від дня народження) / Світлана Нижник // Історія науки і біографістика. – 2023, № 1. – С. 165–179.

11. Околітенко Н. І. «Дослухайтесь мови й життя народу»: сторінки життя Олександра Янати / Н. І. Околітенко // Наука і суспільство. – 2015, 9/10. – С. 28–32. – Режим доступу: https://shron1.chtyvo.org.ua/Nauka_i_suspilstvo/2015_N09-10.pdf?PHPSESSID=0o78gl0ek6fgqarbtcl0rpf42

12. Сарбей В. Г. Один з фундаторів української радянської науки : (з приводу архівної знахідки про О. А. Янату) / В. Г. Сарбей // Архіви України. – 1969. – № 3. – С. 32–37.

13. Ситник К. М. Великий природознавець Олександр Алоїзович Яната (до 90-річчя заснування «Українського ботанічного журналу») / К. М. Ситник // Український ботанічний журнал. – 2010. – Т. 67, № 2. – С. 163–171.

14. Устав Николаевского общества любителей природы (1909). – Николаев : Тип. Якубовича, 1909. – 14 с.

15. Чернышев К. Еще о задачах нашего Общества / К. Чернышев // Природа. – 1913. – № 2. – С. 33–36.

16. Шкварець В. П. Олександр Алоїзович Яната (1888–1938) / В. П. Шкварець // Миколаївці: визначні історики і краєзнавці минулого. – Миколаїв, 2004. – С. 61–62.

17. Яната А. Возможность собирания и культивирования лекарственных растений в окрестностях г. Николаева / А. Яната // Природа. – 1913. – № 3. – С. 80–83.

18. Яната А. А. Народное творчество в чистой прикладной ботанике (автореферат доклада, читаного 3.10.1910) / А. А. Яната // «Природа». – 1910 – № 3. – С. 300–302.

19. Яната А. А. Новые данные к флоре окрестностей г. Николаева / А. А. Яната. – Киев : Тип. Имп. ун-та св. Владимира. Акционер. Об-во Н. Т. Корчак-Новицкого, 1909. – 46 с.

20. Яната А. А. Общество природы в Николаеве / А. А. Яната // Природа Украины. – 1911. – Вып. 1. – С. 114–116.

21. Яната А. А. Программа ботанических экскурсий в окрестностях г. Николаева / А. А. Яната // Природа. – 1910. – № 1. – С. 11–29.

22. Яната А. А. Программы ботанических экскурсий в окрестностях города Николаева: в 3 вып. / А. А. Яната. – Николаев : Николаевское общество любителей природы, 1911. – Вып. 1. – 72 с.: 1 л. ил.
23. Яната А. А. Программы ботанических экскурсий в окрестностях города Николаева: в 3 вып. / А. А. Яната. – Николаев : Николаевское общество любителей природы, 1911. – Вып. 2. – 36 с.: ил.
24. Яната А. А. Программы ботанических экскурсий в окрестностях города Николаева: в 3 вып. / А. А. Яната. – Николаев : Николаевское общество любителей природы, 1912. – Вып. 3. – 48 с.: ил.
25. Яната О. та Н. Спис рослин, зібраних д. Громегою в Черкаській повіті на Київщині / О. та Н. Яната // Записки Українського наукового товариства в Києві. – 1908–1913. Збірник природничо-технічної секції Українського наукового товариства. – 1912. Кн. 2. – С. 109–154.
26. Яната А. А. Фауна бабочек окрестностей г. Николаева / А. А. Яната // Природа. – 1910. – № 2. – С. 139–147; № 3. – С. 269–277.

MYKOLAIV PERIOD OF SCIENTIFIC AND EDUCATIONAL ACTIVITY OF OLEKSANDER YANATA

Volos Olha,
Candidate of Historical
Sciences (Ph.D.) Department of Education
Philosophy and Social Studies
In-Service Teachers Training Institute
4-a Admiralska Street, Mykolaiv, 54001, Ukraine
olha.volos@moippo.mk.ua

Today, there is a need for an objective reproduction of the processes of formation and development of domestic scientific research at the regional level, taking into account the peculiarities of the scientific environment of the region. One of the main sources of theory and history is the significant heritage of the past, retrospective scientific experience and ideas of prominent natural scientists. In view of this, it is advisable to conduct a historical analysis of scientific and research institutions, various societies and prominent personalities in the context of the development of not only national scientific affairs but also the popularisation of scientific knowledge among a wide range of stakeholders. In this regard, it is relevant to highlight the Mykolaiv period of scientific path, research, organizational, and educational activities to recreate certain pages of the biography of Oleksander Aloizovych Yanata (1888-1938), the scientist of a broad outlook who launched new scientific directions in botany and made a significant contribution to the development of Ukrainian science.

Based on a wide range of sources, the article traces the process of accumulation and dissemination of natural knowledge in the spatial and temporal dimension among the local population of the Mykolaiv region in the early twentieth century.

For the first time, the article focuses on the significant results of the research work of Oleksander Aloizovych Yanata's research work at the start of his career, which is associated with the Mykolaiv region.

His activities as an organiser and active member of the Mykolaiv Society of Nature Lovers, initiator of the regional natural history journal, and active participant in popular science events held by members of the Mykolaiv scientific centre are examined in detail. The organisational and educational role of Oleksander Yanata in the excursion activities of the Society and the

promotion of natural history trips among the public of the region is revealed.

Keywords: *excursion activity; natural history publication; Oleksandr Yanata; scientific and educational activity, scientific society.*

REFERENCES

1. Boichenko, V. (2011). Oleksandr Yanata: vchenyi, hromadianyn i zek [Oleksandr Yanata: scientist, citizen and convict]. *Try zoshyta: vybr. st. ta poezii*. Mykolaiv, 183–188 (ukr).
2. Boreiko, V. (1995). Trahichna dolia lidera ukrainskykh pryrodokhorontsiv: Deiaki shtrykhy z biohrafii Oleksandra Aloisovycha Yanaty [The tragic fate of the leader of Ukrainian environmentalists: Some touches from the biography of Oleksandr Aloisovich Yanata]. *Ridna pryroda*, 3/4, 65–66 (ukr).
3. Chernyshev, K. (1913). Eshche o zadachah nashego Obshchestva [More about the tasks of our Society]. *Priroda*, 2, 33–36 (rus).
4. Janata, A. A. (1910). Fauna babochek okrestnostej g. Nikolaeva [Fauna of butterflies in the vicinity of Nikolaev city]. *Priroda*, 2, 139–147; 3, 269–277 (rus).
5. Janata, A. A. (1910). Narodnoe tvorchestvo v chistoj prikladnoj botanike (avtoreferat doklada, chitanogo 3.10.1910) [Folk art in pure applied botany (abstract of a report read on 3.10.1910)]. *Priroda*, 3, 300–302 (rus).
6. Janata, A. A. (1909). *Novye dannye k flore okrestnostej g. Nikolaeva* [New data to the flora of Nikolaev vicinity]. Kiev: Tip. Imp. un-ta sv. Vladimira. Akcioner. Ob-vo N. T. Korchak-Novickogo (rus).
7. Janata, A. A. (1911). Obshhestvo prirody v Nikolaeve [Nature Society in Nikolaev]. *Priroda Ukrainy*. Vyp. 1, 114–116 (rus).
8. Janata, A. A. (1910). Programma botanicheskikh jekskursij v okrestnostjakh g. Nikolaeva [Program of botanical excursions in the vicinity of Nikolaev city]. *Priroda*, 1, 11–29 (rus).
9. Janata, A. A. (1911). *Programmy botanicheskikh jekskursij v okrestnostjakh goroda Nikolaeva*: v 3 vyp. [Programs of botanical excursions in the vicinity of the city of Nikolaev]. Nikolaev: Nikolaevskoe obshhestvo ljubitelej prirody. Vyp. 1 (rus).
10. Janata, A. A. (1911). *Programmy botanicheskikh jekskursij v okrestnostjakh goroda Nikolaeva*: v 3 vyp. [Programs of botanical excursions in the vicinity of the city of Nikolaev]. Nikolaev: Nikolaevskoe obshhestvo ljubitelej prirody. Vyp. 2 (rus).
11. Janata, A. A. (1912). *Programmy botanicheskikh jekskursij v okrestnostjakh goroda Nikolaeva*: v 3 vyp. [Programs of botanical excursions in the vicinity of the city of Nikolaev]. Nikolaev: Nikolaevskoe obshhestvo ljubitelej prirody. Vyp. 3 (rus).
12. Janata, A. (1913). Vozmozhnost' sobiraniya i kul'tivirovaniya lekarstvennykh rastenij v okrestnostjakh g. Nikolaeva [Possibility of collecting and cultivating medicinal plants in the vicinity of Nikolaev city]. *Priroda*, 3, 80–83 (rus).
13. Kolosovska, N. D. (2015). Ekskursiina diialnist ta populiaryzatsiia nauky v Mykolaivskomu tovarystvi amatoriv pryrody (1908–1917 rr.) [Excursion activities and popularisation of science in the Mykolaiv Society of Nature Lovers (1908–1917)]. *Vydatnyi diiach zberezhenia pryrody Oleksandr Aloizovykh Yanata: do 125-richchia vid dnia narodzhennia*. Tsentralizovana bibliotekna systema dlia doroslykh m. Mykolaieva; Miskyi tsentr ekolohichnoi informatsii ta kultury biblioteky filialu №2; uklad. I. B. Chernova. Mykolaiv: vydavets Torubara V. V. Ch. 2. (Ceriia «Zeleni storinky istorii Mykolaivshchyny»), 48–56 (ukr).
14. Kolosovska, N. D. (1999). *Mykolaivske tovarystvo amatoriv pryrody: orhanizatsiia i napriamky diialnosti (1908–1917 rr.)* [Mykolaiv society of nature lovers: organization and directions of activity (1908–1917)]. Mykolaiv (ukr).
15. Kolosovska, N. D. (2000). Rol tovarystva amatoriv pryrody u hromadskomu zhytti

Mykolaieva (1908–1917 roky) [The role of the society of nature lovers in the public life of Mykolaiv (1908–1917)]. *Veresen*, 3–4, 43–46 (ukr).

16. Korobchenko, A. A. (2001). *Naukovo-pedahohichna ta prosvitnytska diialnist Oleksandra Yanaty* [Scientific-pedagogical and educational activity of Oleksandr Yanata]. (Candidate's thesis). APN Ukrainy, Instytut pedahohiky. K. (ukr).

17. Nyzhnyk Svitlana. (2023). Naukovo-orhanizatsiina diialnist P. V. Kryzhevskoho (1873–1923) dlia potreb pryrodoznavstva na ukrainskykh zemliakh (do 150-richchia vid dnia narodzhennia) [Scientific and organizational activities of P. V. Kryzhevskiy (1873–1923) for the needs of natural science in Ukrainian lands (to the 150th anniversary of his birth)]. *Istoriia nauky i biohrafistyka*, 1, 165–179 (ukr).

18. Okolitenko, N. I. (2015). «Doslukhaites movy y zhyttia narodu»: storinky zhyttia Oleksandra Yanaty [«Listen to the language and life of the people»: pages of Oleksandr Yanata's life]. *Nauka i suspilstvo*, 9/10, 28–32. Retrieved from: https://shron1.chtyvo.org.ua/Nauka_i_suspilstvo/2015_N09-10.pdf?PHPSESSID=oo78gl0ek6fgqarbctr1opfi42 (ukr).

19. Sarbei, V. H. (1969). Odyn z fundatoriv ukrainskoi radianskoi nauky: (z pryvodu arkhivnoi znakhidky pro O. A. Yanatu) [One of the founders of Ukrainian Soviet science: (about the archival find about O. A. Yanata)]. *Arkhivy Ukrainy*, 3, 32–37 (ukr).

20. Shkvarets, V. P. (2004). Oleksandr Aloizovych Yanata (1888–1938) [Mykolaiv residents: notable historians and local historians of the past]. In *Mykolaivtsi: vyznachni istoriiky i kraieznavtsi mynuloho*. Mykolaiv, 61–62 (ukr).

21. Sytnyk, K. M. (2010). Velykyi pryrodoznavets Oleksandr Aloizovych Yanata (do 90-richchia zasnuvannia «Ukrainskoho botanichnoho zhurnal») [Great naturalist Oleksandr Aloizovich Yanata (to the 90th anniversary of the founding of the «Ukrainian Botanical Journal»)]. *Ukrainskyi botanichnyi zhurnal*. T. 67, 2, 163–171 (ukr).

22. *Ustav Nikolaevskogo obshhestva ljubitelej prirody*. (1909). [Charter of the Nikolaev Society of Nature Lovers]. Nikolaev: Tip. Jakubovicha (rus).

23. Vedeneieva, H. K. (2015). Pamiati vydatnoho vchenoho – nashoho zemliaka, zasnovnyka Mykolaivskoho tovarystva liubyteliv pryrody – Oleksandra Aloizovycha Yanaty [In memory of the outstanding scientist – our compatriot, founder of the Mykolaiv Society of Nature Lovers – Oleksandr Aloizovich Yanata]. *Vydatnyi diiach zberezhennia pryrody Oleksandr Aloizovych Yanata: do 125-richchia vid dnia narodzhennia*. Tsentralizovana bibliotekna systema dlia doroslykh m. Mykolaieva; Miskyi tsentr ekolohichnoi informatsii ta kultury biblioteky filialu 2; ukklad. I. B. Chernova. Ch. 2, 18–36. Mykolaiv: vydavets Torubara V. V. (ukr).

24. Verhunov, V. A. (2022). O. A. Yanata – vyznanyi Ukrainskyi uchenyi-ahrrarii, pershyi holovnyi redaktor «Visnyka silskohospodarskoi Nauky» (1888–1938) [Yanata – a recognized Ukrainian agrarian scientist, the first editor-in-chief of the Bulletin of Agricultural Science (1888–1938)]. *Visnyk ahrrarnoi nauky*, 12 (837), 73–79. Retrieved from: https://web.archive.org/web/20230127003322id_/https://agrovisnyk.com/pdf/ua_2022_12_10.pdf (ukr).

25. Yanata, O. ta N. (1912). Spys roslyn, zibranykh d. Hromehoiu v Cherkaskim poviti na Kyivshchyni [List of plants collected by D. Gromega in Cherkasy district of Kyiv region]. *Zapysky Ukrainskoho naukovo tovarystva v Kyivi. – 1908–1913*. Zbirnyk pryrodnycho-tekhnichnoi sektsii Ukrainskoho naukovo tovarystva. Kn. 2, 109–154 (ukr).

26. Zhevner, V. M. (2009). Knyhy ta doslidzhennia fundatora botanichnoi nauky O. A. Yanaty z fondiv Mykolaiivskoi oblasnoi universalnoi biblioteky im. O. Hmyrova (do 120-richchia vid dnia narodzhennia) [Books and research of the founder of botanical science O. A. Yanata from the funds of the Mykolaiv Regional Universal Library named after O. Hmyrova (to the 120th anniversary of his birth)]. *Zberezhemo dlia nashchadkiv: materialy I Mykolaiivskykh miskykh ekolohichnykh chytan: do 100-richchia Mykolaivskoho tovarystva liubyteliv pryrody*. Mykolaiv, 2009, 21–24 (ukr).